
УДК 811.161.2'38

Пилип Селігей (м. Київ)

НАУКОВЕЦЬ І ЙОГО МОВА

У статті йдеться про взаємозалежність розумової та мовної культури. Розвинуті мовні навички — запорука правильного, творчого мислення. Для вченого вони є професійною необхідністю, бо допомагають не тільки поширювати, а й створювати наукові ідеї. Попри не середній рівень володіння нормами наукового стилю лишається незадовільним, а проблема його підвищення — актуальною.

Ключові слова: науковий стиль, наукове мислення, мовна майстерність.

Стильова майстерність — чи потрібна вона вченому? Здавалося б, мовне оформлення наукового твору не повинне бути самоціллю, головне у творі — зміст, тобто нові факти, свіжа думка, оригінальна теорія. Це правильно. Але справедливо й те, що за допомогою мови вчений оповіщує колег про результати своєї праці. Без цього останнього — за часом, але не важливістю! — етапу процес творення нових знань (а саме це і є метою науки) залишатиметься незавершеним.

Доповіді, лекції, дискусії на конференціях і семінарах, інші форми усного спілкування відіграють у розвитку науки істотну роль. Проте чи можуть вони за своєю комунікативною потужністю дорівнятися до написаної та опублікованої праці? Навряд. Адже писемний текст охоплює незмірно ширшу аудиторію, яка з часом тільки збільшується, а потрапляючи в усесвітню мережу стає практично необмеженою.

Виходить, для науковця слово — робоче знаряддя. І воно вимагає такої ж уваги, як і інші знаряддя наукового ремесла. Коди вчений наполегливо опановує виражальні можливості мови, а потім уміло послуговується ними, він, по суті, виконує роботу не менш важливу, ніж осмислення праць попередників, висунення гіпотез, пошук фактів, розбудова й доведення теорії тощо.

Звуковий лад мови обмежений кількадесятьма фонемами. Але з них утворюється кількасот тисяч слів, з яких можна збудувати безліч оригінальних речень і текстів. Будь-яка нова думка чи ситуація підда-

© П.О. СЕЛІГЕЙ, 2012

ються описові мовними засобами. Саме тому М.І. Жинкін називав мовлення *творчою* функцією людської психіки [7: 6]. А коли так, то в ученого ця функція має бути розвинена не гірше за інші потрібні в науці функції психіки — увагу, уяву, фантазію, інтуїцію, інтелект, пам'ять, творче мислення. Тим-то мовне оформлення наукових праць не варто сприймати як допоміжний етап, як дрібницю, що її цілком можна довірити літературному редакторові.

У середньовічній Європі вміння вправно писати, добре говорити й правильно мислити входили в ідеал освіченої людини. Не випадково тогочасний початковий ступінь освіти, так званий тривіум, складався з граматики, риторики й діалектики (логіки). Ці науки закладали підмурівок для подальшого розумового розвитку, а тому були чи не головними предметами в університетах. М.В. Ломоносов мав усі підстави назвати славнозвісну «Граматику словенську» Мелетія Смотрицького «вратами своєї вченості» [цит. за: 15: 23].

Нові часи не тільки не зруйнували цей ідеал, а утвердили його ще більше. Сьогодні мовна вправність, або, кажучи сучасною термінологією, комунікативна компетенція, лишається неодмінною умовою високої кваліфікації в науці. Хоч учений не журналіст і не письменник, йому теж годі обійтися без мистецтва слова. Його професійний обов'язок — не тільки глибоко опановувати обраний фах, а й наполегливо підвищувати власну мовну культуру.

Перед державою та суспільством науковець відповідає за якість своїх публікацій так само, як і за якість своїх досліджень. Будь-яка мовна помилка, стилістична невправність, недоопрацьованість тексту — це неповага до читачів. Неетично звалювати на їхні плечі роботу з видобування раціонального зерна з погано написаного твору. Не кажучи вже про те, що такий твір підриває довіру до автора, кидає тінь на його професійну репутацію.

Відповідає науковець і за розвиток літературної мови загалом. Звісно, у фаховій літературі коло читачів вужче, ніж у газети чи художнього твору. Утім кожна наукова публікація (безвідносно до її тиражу або читацької аудиторії) стає фактом мовного життя. А це означає, то її автор уносить свою лепту в зміцнення та вдосконалення літературної мови, виступає охоронцем її цілісності, краси й чистоти, чинником її дальшого поступу.

Але відчуття такої високої відповідальності — не єдиний і, мабуть, не головний стимул для вченого дбати про мовну майстерність. Ідеться про його *особисту* зацікавленість.

Чим вправніша й досвідченіша людина в мові, тим швидше, ясніше й точніше здатна вона передати потрібний зміст, найрізноманітніші відтінки й переходи думки. Глибока обізнаність із арсеналом виражальних засобів дає змогу говорити й писати гнучко, стисло й цікаво. Грамотна людина впевнено орієнтується в потоці фахової інформації, їй легше поповнювати запас знань і ділитися ними з іншими. У результаті зростає її творча активність і продуктивність праці.

Від рівня мовних навичок чималою мірою залежить успіх науковця на професійній ниві. В умовах, коли наука живе за законами конкуренції, а фінансується на конкурсних засадах, уміння писати змістовно й переконливо годі переоцінити. Добре написана стаття чи монографія привертає увагу не лише тих, хто теж працює над цією проблемою, а й фахівців суміжних галузей і навіть інших наук. Якщо праця вразила читача, цілком імовірно, що він забажає ознайомитись і з іншими публікаціями її автора.

Як бачимо, мовна майстерність — потужний рушій для поширення наукових ідей і теорій. Надає вона вченому й такий важливий козир, як можливість працювати в жанрі навчальної та науково-популярної літератури. У творах цих жанрів завжди була потреба. Сьогодні ж, коли в інформаційному просторі справжню науку часом агресивно витісняє псевдонаука, перебираючи на себе громадську увагу, а часом і фінансові ресурси, ефективна й фахова популяризація знань стає особливо потрібною.

Доктор історичних наук С.В. Алексеев, говорячи про причини поширення «народної історії» (міфологізаторства історії з боку нефаківців), відзначив: «Біда не в тому, що немає наукових праць, біда — в їхній непопулярності» [3]. Пересічний читач зовсім не знає академіків, які вивчають давню та середньовічну історію слов'ян, зате напевно назве з десятків творців «народної історії» на цю ж тему. На думку С.В. Алексеева, наука повинна не тільки переважати аматорів інтелектуально, а й «навчитися писати людською мовою, бути зрозумілою та приступною» [Там само]. Звісна річ, крім історичної, це стосується й багатьох інших наук, зокрема мовознавства.

Та найголовніша користь, яку дають мовні знання вченому, — це активізація та вдосконалення його розумової діяльності.

Попри поширений серед нелінгвістів стереотип, мова не є лише засобом передавання думки. Не є вона й «оболонкою», «одягом» чи «пакунком» для вже готових думок. Мова — засіб для створення думки. «Думка не виражається в слові, а здійснюється в слові», — писав Л.С. Виготський [4: 963]. Мовлення — це те саме мислення, тільки предметнене, матеріалізоване, переведене в чуттєву форму. Навіть якщо мовлення й не є предметним (як-от у випадку внутрішнього мовлення), воно не перестає відображати мисленнєвий процес.

Мислення у своєму первозданному (дословесному) вигляді нечітке, розмите, безформне. На цьому етапі думка лишається туманною, ефемерною і може взагалі, майнувши в голові, безслідно зникнути. Слово як матеріальний знак дає змогу «вполювати» й зафіксувати ідеальну думку. Коли думка потрапляє на рейки відшліфованих сторіччями граматичних структур, то стає напрочуд чіткою та стрункою, а ми дістаємо змогу керувати нею. Ці граматичні структури виникли й закріпилися в мові в давні часи під впливом потреб мислення. Натомість у наш час відбувається зворотний процес: «Саме мовлення примушує нас підпорядковувати наше мислення загальноприйнятим

формам вираження» [1: 25]. Цей очевидний факт дав поштовх до розбудови відомої теорії мовної відносності. Її сутність влучно сформулював М.Н. Епштейн: «Граматика — це не те, що ми думаємо, а чим ми думаємо, коли говоримо, ба навіть те, що думає нами» [19: 205–206]. А ще влучніше — Оскар Вайльд: «Мова — не донька, а мати думки»¹. І якщо сучасники «батька парадоксів» сприймали цей його вислів не інакше як насмішку зі здорового глузду, то сьогодні ми бачимо, що раціональне зерно тут таки є.

Записана думка стає і сформованою, і сформульованою, і збереженою. Завдяки тому, що лексика й граматика єдині для всіх носіїв певної мови, омовлена думка стає зрозумілою для інших. Хоч як дивно, стає вона зрозумілішою і для самого свого автора. Записуючи думку, ще не зовсім ясну для нас, ми її краще усвідомлюємо. Американський історик Д. Бурстін зізнавався: «Я пишу для того, щоб зрозуміти, що я думаю» [цит. за 30: 166]. Справді, складання тексту — дієвий засіб не тільки для оприлюднення, а й для унаочнення, прояснення власних думок, засіб виявити приховані помилки та прогалини в міркуваннях.

Психолог Г. С. Костюк відзначав, що коли учні аналізують будову речення, виділяючи в ньому окремі члени, вони тим самим навчаються аналізувати будову власних думок, навчаються свідомо й довільно їх викладати [12: 247]. Утім, це стосується не тільки учнів. Добираючи синоніми, будуючи й перебудовуючи фрази, складаючи композицію тексту, всі ми краще усвідомлюємо і свої думки, і хід своїх міркувань. Отже, мова допомагає нам робити свою справу не механічно, а осмислено.

Мова забезпечує всі головні потреби мислення. Зокрема, за допомогою слів і граматичних правил ми абстрагуємо й узагальнюємо істотні ознаки предметів та явищ, зводимо конкретні уявлення в загальні поняття, знаходимо в різних поняттях спільне й відмінне, розчленовуємо і пов'язуємо їх, групуємо та зараховуємо до певної категорії. Усе це дає змогу систематизувати наші знання, а головне — примножувати їх. Ясно, що ці розумові операції людина виробляє не сама — їх виробив тисячолітній досвід людства. І саме через мову людина засвоює їх у дитячому віці, щоб застосовувати впродовж усього життя.

Звісно, у процесах правильного мислення істотну роль відграють також математика й логіка. Ці науки дисциплінують мислення, висуваючи до нього вимоги фактичної та логічної несуперечності, правильного висновку, повноцінної доказовості. Остання виражається, наприклад, у повноті й витриманості класифікацій, повноті диз'юнкцій, відсутності необґрунтованих аналогій і безпідставних узагальнень. Але це вимоги, так би мовити, вищого порядку. Перш ніж дотримуватися їх, треба мати те, до чого їх застосувати, — поняття та судження. А ці останні неможливо сформулювати інакше, ніж засобами мови. І дуже

¹ В оригіналі: «There is no mode of action, no form of emotion, that we do not share with the lower animals. It is only by language that we rise above them, or above each other — by language, which is the parent, and not the child, of thought» [31: 359].

важливо сформувати їх правильно, адже, як підмітив Й.В. Гете, «хто неправильно застібнув перший гудзик, уже не застібнеться як слід»².

Опанування мови — потужне знаряддя для розвитку розумових здібностей. Коли людина збагачує словниковий запас, вона тим самим збагачує свій поняттєвий апарат, розширює уявлення про світ, а також дістає змогу точніше передавати логічні зв'язки й категорії, їй легше провести аналіз і синтез, узагальнення й конкретизацію. І.К. Кучеренко зауважував, що лексика дає багато для розвитку ерудиції, інтелекту, але мало для вдосконалення динамічного механізму мислення. Адже слова оживають тільки як функціональні складники вищої цілісності — речення [13: 30]. Зв'язки між словами в реченні, по суті, відображують зв'язки між предметами і явищами, а семантична структура речення — це свого роду зліпок фрагмента позамовного світу.

Опановуючи мовну систему, людина автоматично опановує й систему різноманітних зв'язків: часових (раніше — пізніше, вчора — сьогодні — завтра), просторових (близько — далеко, попереду — позаду), логічних (загальне — конкретне, рід — вид, частина — ціле, спільне — відмінне, причина — наслідок) тощо.

С.О. Васильєв твердить, що саме синтаксичні структури уможливають синтез наших думок у певну єдність. Засвоєні й творчо сприйняті, ці структури дають змогу утворювати цілком нові висловлювання й тим самим зв'язувати смислові елементи, які раніше не були пов'язані, в єдине смислове ціле. Тобто, *породжувати новий зміст* [2: 162–163].

Багатий арсенал цих структур добре видно на прикладі сполучників, що виражають лексичні й граматичні відношення різної семантики: єднальні (*і, та*), протиставні (*а, але, проте*), розділові (*або, чи...чи, не то...не то*), градаційні (*не лише...а й, як...так і*), приєднувальні (*та й, а також*), часові (*коли, як, боки, перед тим як, після того як, перш ніж*), причинові (*бо, тому що, оскільки*), цільові (*для того щоб*), умовні (*якщо, якби*), допустові (*хоч, дарма, попри те, що*), наслідкові (*тому що*), порівняльні (*як, наче, ніби*), пояснювальні (*тобто, а саме, як-от, зокрема*). Погодьмося, за допомогою цих готових «логічних каркасів» дуже зручно фіксувати й передавати найрізноманітніші зв'язки між предметами та явищами.³

² В оригіналі: «Wer das erste Knopfloch verfehlt, kommt mit dem Zuknöpfen nicht /zu Rande» [цит. за 27: 104].

³ Граматисти зазвичай трактують сполучник як службову частину мови (або як аналітичну синтактичну морфему), що не має лексичного значення, а виражає винятково семантико-синтаксичні відношення між членами речення та реченнями. Схоже, такий підхід є реліктом тих часів, коли мову досліджували абстрактно, як «річ саму по собі», не зважаючи на позамовну дійсність і знакову сутність мови. І.К. Кучеренко показав, що сполучники насправді виражають зафіксовані свідомістю мовця логічні зв'язки між предметами та явищами [14: 404–421]. Тобто, сполучники є *мовними знаками логічних зв'язків*. Ці знаки хоч і не мають денотата, але мають сигніфікат. Отже, виконують номінативну функцію.

Питання про природу логічних зв'язків складне й дотепер остаточно не розв'язане. Один із найбільших умів за всю історію людства І. Кант уважав, що ці зв'язки не випливають із досвіду, а є апіорними, вродженими категоріями свідомості. Людина починає сприймати світ, уже маючи сформовані форми пізнання — своєрідні схеми й шаблони, які синтезують і систематизують хаотичне емпіричне багатоманіття (чуттєві враження від світу). Категорія простору упорядковує зовнішні відчуття, категорія часу внутрішні [10]. За І. Кантом виходить, що свідомість не відображує світ, а сама моделює його. Пізнавати людина може тільки те, що створила сама, а те, що вона вважає законами природи, насправді є зв'язком, який її розум привносить у світ явищ.

Якщо пристати на Кантову теорію про вродженість форм пізнання, ми будемо змушені визнати, що коли людина засвоює синтаксичні структури, вона не так опановує логічні зв'язки, як знаходить у мові знаки для того, що вже закладене в її свідомості. Але навіть якщо і так, це нітрохи не применшує першорядної ролі мови в процесах пізнання.

У будь-якому разі без опертя на граматику неможливо сформува-ти правильне, логічне мислення, засвоїти основні його форми й закони, навчитись осмислено будувати судження та умовиводи. Причому йдеться про граматику не лише речення. Знаючи й застосовуючи правила побудови одиниць вищого порядку — складного синтаксичного цілого й тексту, ми звикаємо мислити зв'язно, послідовно, несуперечливо, привчаємося логічно розгортати думку. А плануючи композицію тексту — ще й розвиваємо системний підхід.

Ще у XVIII ст. французький природознавець, математик і письменник Ж. Бюффон стверджував: «Добре писати — це водночас добре думати... Стил ь передбачає поєднання і вияв усіх здібностей розуму» [20: 10]. Справді, розумову культуру й мовну культуру можна вважати якщо не тотожними, то принаймні взаємозалежними явищами. Як культура мислення виражається в ясних, послідовних, аргументованих роздумах по суті, так і культура мовлення вбачається в умінні будувати зрозумілий, зв'язний і змістовний текст (чи промову) відповідно до мовних норм та вимог стилю. Мовлення — свого роду діагностичний засіб, що правдиво виявляє як культуру мислення, так і її відсутність. Навіть більше, за культурою мови безпомилково визначаємо ступінь прилучення людини до національної культури взагалі.

Брак мовних знань і мовної практики гальмує інтелектуальний розвиток і пізнавальну діяльність. Натомість удосконалюючи мовні навички, активно послуговуючись мовою, людина тим самим удосконалює також і власні розумові здібності. Цей процес найдієвіше триває замолоду, але не припиняється й у зрілому віці. У межах думкотвірної функції мови є підстави виділити свого роду підфункцію — вплив мови на поліпшення мисленнєвої діяльності.

Сучасникові Ж. Бюффона філософу Е. Кондільякові належить інший відомий вислів: «Правильно трактована наука є лише добре збудована мова» [11: 185–186]. Тривалий час цей вислів розуміли у зв'язку

з термінологією. Проте насправді Е. Кондільяк говорив про наукове мовлення загалом: правильне мовлення приводить до правильного аналізу й правильних висновків. Можливо, роль мови дещо й перебільшена, але частка істини тут, безперечно, є. Точніше цю думку сформулюємо так: правильне мовлення не єдина, але неодмінна умова правильного наукового мислення.

Отже, добре знання мови потрібне як для популяризації наукової ідеї, так і для її створення. Для вченого висока мовна культура й розвинуті стилістичні навички — професійна необхідність. Якщо науковець усвідомить мову як особисту цінність, він уже не ставитиметься до неї як до чогось вторинного, другорядного, вартого уваги не більше, ніж «упаковка» для думки, що лише оформлює вже готові результати дослідів.

Сучасна українська літературна мова, її лексичні й граматичні ресурси надають науковцеві безліч можливостей для стилістично досконалого викладу. Досить сказати, що українською ту саму думку можна висловити кількома різними способами, обираючи поміж них найбільш відповідний для конкретного комунікативного завдання. Але щоб уповні скористатися цими можливостями, їх треба знати. І не просто знати — тримати напоготові в активному (а не пасивному) запасі.

Навряд чи нині, на початку ХХІ ст. серед учених знайдуться затяті «технократи», які настільки зневажають мову, що нехтують коми або вдовольняються запасом у триста слів. Та все ж навички писемного мовлення серед українських науковців залишають бажати кращого. Часто їхні публікації потребують більше мовного, ніж фахового редагування. Пересічний автор розуміє, навіщо йому прагнути якнайвищого наукового рівня своїх праць. Для цього передбачено вагомні стимули — як матеріальні, так і моральні. Натомість для підвищення мовного рівня таких стимулів майже немає.

Укорінився стереотип: нащо марнувати час, корпіючи над стилем, якщо все може доробити видавничий редактор. Так воно, зрештою, й виходить. Відомий учений — редактор академічного часопису згадував, що в його практиці «бували випадки, коли статті, дуже цінні в науковому відношенні, виявлялися написаними такою жакливою мовою, що редакція потрапляла у безвихідь. Треба було або відмовлятися від публікування, з явною шкодою для інтересів науки, або доручати редакторові практично заново писати статтю. Майже завжди приймали друге рішення» [9: 106].

Цей спогад — з недалекого радянського минулого. Зважмо, що в ті часи за науковими публікаціями наглядали досить-таки пильно: всі вони проходили крізь цензурне цідило. Це, хоч підрізало крила науковій думці (надто соціогуманітарній), але й висувало суворіші вимоги до мовного оформлення. Завдяки ретельному редагуванню в друк рідко потрапляли стилістично безпорадні твори.

За роки незалежності ці вимоги помітно ослабли. Коли стежиш за потоком наукових публікацій, часом складається враження, що сього-

дні, щоб видати монографію, навіть і не конче треба вміти писати. Джерело багатьох мовностилістичних вад — неувага авторів до того, що і як вони пишуть. Наукознавці, дослідивши типові помилки в дисертаціях, із сумом констатують: «Безліч учених проходять свій довгий життєвий шлях, навіть не намагаючись усвідомлено збагатити свій словниковий запас, опанувати різні відтінки значень» [8: 145].

Чи треба доводити важливість свідомої праці над мовою? У немовляти потреба в спілкуванні прокльовується ще коли їй немає й рочки. Навчання мови — її перша інтелектуальна праця. Триває вона, по суті, все життя, бо праця над мовою — це й праця над думкою, якої належить вимагати від усіх, хто послугується мовою [23: 14–15]. А від учених насамперед, бо в їхній царині мова несе особливу понятійно-змістову навантагу. Найкраще, коли б потреба розвивати дар слова стала постійною внутрішньою потребою кожного науковця.

Доброякісний текст читати легко, а писати важко. Власне, якість будь-якого твору — чи то наукового, чи то мистецького пропорційна витраченим на нього зусиллям. Цю істину осягли ще в античності: «...Легкість і швидкість виконання ще не забезпечують творові ні довговічності, ні художньої досконалості. Навпаки, зайвий час, затрачений на виконання того чи іншого твору, окупається його тривалістю і цінністю» [18: 16]. Давньоримський поет Горацій закликав: «Часто свій стиль повертай! Лиш тоді може вийти з-під нього / Вірш, який варто не раз прочитати» [5: 150]. Стилем римляни називали загострену паличку, якою писали на вощаних табличках. Повертати її (*stilum vertere*) треба було для того, щоб тупим кінцем стирати написане для виправлень. Від назви цієї палички й походить назва *стиль*, що проникла в усі європейські мови. Отже, вихідним пунктом, з якого розвинулося поняття стилю, було уявлення про необхідність удосконалювати текст — виправляти, переписувати, шліфувати. Як бачимо, в основу внутрішньої форми слова покладено ознаку невинячку⁴. Горацієва порада «повертати стиль» слухна навіть у добу комп'ютерів і, здається, буде такою завжди.

Звичайно, більшість науковців — не філологи й не літератори. Не кожен мусить досконало знати мову в усіх нюансах і подробицях, добре орієнтуватися на всіх її структурних рівнях. Але від кожного очікують принаймні точного слововжитку, правильної будови речення, ясного, змістовного й послідовного викладу. А також — прагнення постійно взоруватися на літературні норми. Причому, не лише лексичні та граматичні, а й на стилістичні норми загалом.

⁴ Семантичний перехід «писало» → «стиль», можливо, є калькою з давньогрецької мови: іменник *ὑραφεῖον* теж означав спершу «паличку для письма, грифель», а потім «манеру писати». У давніх греків було ще кілька назв мовного стилю з інакшою внутрішньою формою: *περφόλη* («одяг; оболонка»), *τρόπος* («напрямок»), *χεῖρ* («рука, кисть»), але в європейській культурі закріпилася саме латинська назва й саме з такою семантичною мотивацією.

Мінімум лінгвістичних знань, потрібних для грамотного письма, мала б давати ще середня школа. Досить прогресивним явищем свого часу стало запровадження в програму середньої освіти основ лінгвістики тексту. Проте, не секрет, що мовні знання школярі нерідко засвоюють суто формально, не вміючи застосовувати їх у житті. Через це вдосконалення навичок письма не повинне припинятися в системі вищої освіти. На післядипломному й аспірантському етапах бачиться доцільним поглиблено навчати наукового стилю — як теоретичним основам, так і практичним умінням. При цьому варто пам'ятати, що добре писати — це не тільки слідувати правилам із підручника. Важать ще й чуття мови, розвинутий мовний смак. А їх важко виховати в собі інакше, ніж уважно вивчаючи й творчо наслідуючи найкращі зразки наукових творів.

У країнах Західної Європи та США для студентів, аспірантів і вчених виходять десятки, як не сотні посібників зі стилістичної майстерності. Причому, як загальнонаукові [див., напр., 21; 24; 25], так і спеціалізовані — для біологів, медиків, економістів, хіміків та інших [22; 28; 29]. Уявлення про їхній зміст і скерованість дають підзаголовки й анотації: «поради зі структурування тексту», «рецепти ясності», «путівник до кращого стилю», «шість кроків до успіху», «як перетворити дослідження на статтю», «як писати, щоб перемогти» тощо. За рубежем у практичній стилістиці сформувався цілий напрям під назвою «риторика науки».

Наш засів на цій ниві доволі скромний. Українському науковцеві, по суті, нізвідки дізнатися, як грамотно написати статтю, монографію, дисертацію. Посібники з української наукової мови почали з'являтися тільки останніми роками [6; 16; 17]. Їхня теоретична й методична база, новизна й практична корисність — тема окремої розмови.

Нині основам наукового мовлення в Україні стабільно навчають хіба що студентів-філологів. Та хіба ці знання потрібні тільки їм? Чи не доцільно запровадити відповідний (спец)курс і для інших спеціальностей? Адже виші й аспірантура мають випускати ерудованих фахівців, чийм надбанням була б не тільки вузька спеціальність, а весь спектр людської культури. Зокрема й словесна культура — запорука дальшого розумового розвитку, високої творчої активності.

Засновникові ісламу Мухаммедові приписують такі слова: «Чорнило вчених рівноцінне крові мучеників»⁵. Висока оцінка наукового ремесла й наукової мови червоною стрічкою пройшла крізь усі століття до наших днів. Сьогодні, в умовах інформаційного вибуху, потік наукових публікацій у світі зростає лавиноподібно. Зростає й кількість публікацій українською мовою, особливо відколи вона посіла належне місце в науковій царині. Перспективи розвитку людства показують,

⁵ У джерелі: «The ink of scholars will be weighed in the scale with the blood of martyrs» [26: 155].

що суспільна значущість науки зростатиме й далі. Отже, проблема «науковець і його мова» буде актуальною завжди.

1. *Балли Ш.* Общая лингвистика и вопросы французского языка / Пер. с фр. – М.: Изд-во иностр. Лит-ры, 1955. – 416 с.
2. *Васильев С.А.* Синтез смысла при создании и понимании текста. – К.: Наук. думка, 1988. – 240 с.
3. *Володихин Д.М.* Эра честности [Интервью с С.В. Алексеевым] // Политический журналъ. – 2008. – 21 янв. № 1 (178). – Режим доступу: <http://www.politjournal.ru/index.php?action=Articles&dirid=166&tek=7853&issue=212>
4. *Выготский Л.С.* Психология развития человека. – М.: Смысл, 2005. – 1135 с.
5. *Горацій* (Квінт Горацій Флакк). Твори / Пер. з лат. – К.: Дніпро, 1982. – 254 с.
6. *Данкіна Л.С.* Сучасна українська літературна мова (науковий стиль): Навч. посіб. – Х.: ХДЕУ, 2002. – 124 с.
7. *Жинкин Н.И.* Психологические основы развития речи // В защиту живого слова: Сб. статей / Сост. В.Я. Коровина. – М.: Просвещение, 1966. – С. 5–25.
8. *Зосимов А.М., Голік В.П.* Дисертаційні помилки. – 3-тє вид. – Х.: Інжек, 2005. – 216 с.
9. *Калесник С.В.* О языке научных работ // Калесник С.В. Проблемы физической географии. – Л.: Наука, 1984. – С. 104–110.
10. *Кант І.* Критика чистого розуму / Пер. з нім. – К.: Юніверс, 2000. – 502 с.
11. *Кондильяк Э.Б.* Сочинения: В 3 тт. / Пер. с фр. – М.: Мысль, 1982. – Т. 2. – 541 с.
12. *Костюк Г.С.* Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Рад. школа, 1989. – 608 с.
13. *Кучеренко І.К.* Актуальні проблеми граматики / Упоряд. З. Терлак. – Львів: Світ, 2003. – 228 с.
14. *Кучеренко І.К.* Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія. – 2-ге вид., уточнене й доп. – Вінниця: Поділля, 2003. – 464 с.
15. *Макеева В.Н.* История создания «Российской грамматики» М.В. Ломоносова. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1961. – 173 с.
16. *Михайлова О.Г.* Українське наукове мовлення. Лексичні та граматичні особливості: Навч. посіб. / О.Г. Михайлова. А.А. Сидоренко, В.Ф. Сухопар. – Х.: ХДПУ, 2000. – 96 с.
17. *Онуфрієнко Г.С.* Науковий стиль української мови: Навч. посіб. для студ. ВНЗ. – К.: Центр навч. літератури, 2006. – 310 с.
18. *Плутарх.* Порівняльні життєписи / Пер. з дгр. мови. – К.: Дніпро, 1991. – 448 с.
19. *Эштейн М.Н.* О творческом потенциале русского языка: Грамматика переходности и транзитивное общество // Знамя. – 2007. – № 3. – С. 193–207.
20. *Buffon G.-L. de.* Discours sur le style et autres discours academiques. – Paris: L. Hachette. 1843. – 36 p.
21. *Day R.A., Gastel B.* How to Write and Publish a Scientific Paper. – 6th ed. – Westport: Greenwood Press, 2006. – 320 p.
22. *Dodd J.S.* The American Chemical Society Style Guide: A Manual for Authors and Editors. – 2nd ed. – Washington. DC: ACS, 1997. – 460 s.
23. *Doroszewski W.* O kulturę słowa: Wybór porad językowych. – W.: Książka i wiedza. 1991. – 240 s.
24. *Goldhort R.* Writing for Science. – New Haven: Yale University Press, 2006. – 352 p.
25. *Katz M.J.* From Research to Manuscript. A Guide to Scientific Writing. – 2nd ed. – Dordrecht: Springer. 2009. – 210 p.
26. *Knowledge of God in Classical Sufism: Foundations of Islamic Mystical Theology /* Transl. by J. Renard. – New York: Paulist Press, 2004. – 434 p.
27. *Panzenböck M.* Rede. Gespräch. Diskussion: Theorie und Praxis. – Berlin: Walter de Gruyter. 1979. – 159 S.
28. *Pechenik J.A.* A Short Guide to Writing About Biology. – 6th ed. – Harlow: Longman. 2006. – 256 p.

29. *The Economist Style Guide: The Bestselling Guide to English Usage.* — 10th ed. — London, Profile Books, 2010. — 264 p.
30. *Trimble J.R. Writing with Style: Conversations on the Art of Writing.* — 2nd ed. — New York: Prentice Hall, 2000. — 198 p.
31. *Wilde O. The Artist As Critic: Critical Writings* / Ed. by R. Ellmann. — Chicago: University of Chicago Press. 1969. — 446 p.

Pylyp Selihey (Kyiv)

A RESEARCHER AND HIS LANGUAGE

The article deals with interdependency of mental and language culture. Advanced language competence is a pledge of proper and creative thinking. For a researcher it is occupational necessity because it helps not only in dissemination, but also in creating scientific ideas. In spite of its average level of proficiency in a scientific language remains unsatisfactory and the issue of its improving is actual.

Key words: scientific style, scientific thinking, language skills.